

ROZVOJ KOMPETENČNÉHO VZDELÁVANIA V SOCIÁLNYCH VEDÁCH A UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ

ZOZUEAKOVÁ VIERA

Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Abstrakt

Medzi významné medzinárodné projekty podporujúce kvalitu vzdelávania patrí Doladovanie európskych vzdelávacích štruktúr. Táto aktivita zahŕňa aj humanitne orientované vedy nevyňímajúc sociálnu prácu. Rozvoj generických a špecifických kompetencií sa stáva kľúčovým vo sfére vzdelávania. Vzdelávanie nadobúda globálny charakter, stáva sa významnou hodnotou, avšak jeho skutočnú kvalitu preverí až schopnosť absolventa vedieť sa flexibilne uplatniť na trhu práce doma i v zahraničí. Vzťah sociálnej práce a trvalo udržateľného rozvoja sa stáva v Európe novým fenoménom. Environmentálnu sociálnu prácu (alebo eko-sociálnu prácu) je nevyhnutné vnímať ako absolútne prirodzenú súčasť sociálneho života každej spoločnosti, pretože poukazuje na úzke prepojenie ekonomiky, sociálnej politiky a environmentálnej politiky a ich vplyv na život každého človeka.

Kľúčové slová

Vzdelávacie systémy. Kompetencie. Sociálna práca. Udržateľný rozvoj. Hodnota.

Abstract

Tuning educational structures in Europe belongs among very important international projects. This activity involves also Humanities as well as social work. The development of generic and specific competencies is crucial for education. Education has got a global character and it becomes important value in general, but its real quality mirrors the ability of graduates to be flexible and to find a suitable job, at home or in abroad. The relationship of social work and sustainability has becoming a new phenomenon in Europe. It is important to see environmental social work (eko-social work) as a natural part of social life of every society, because it shows very narrow connection of economy, social policy and environmental policy and their influence on the life of every individual human being.

Keywords

Educational systems. Competencies. Social work. Value.

1. Úvod. Vzdelávanie ako hodnota

Celoživotne vzdelávanie sa v súčasnosti stáva nevyhnutným. Flexibilita na trhu práce je jednou zo základných požiadaviek spoločnosti. Človek potrebuje rozvíjať svoje zručnosti, aktívne sa zapájať do diania v spoločnosti a byť schopný úspešnej sebarealizácie. „Vzhľadom na procesy globalizácie a europeizácie sa v súčasnosti vzdelávanie s novou naliehavosťou stáva transkultúrnou úlohou, prekračujúcou hranice vlastnej kultúry. V tejto úlohe ide o spojenie perspektívy kultúrnej diverzity s perspektívami dotýkajúcimi sa celkovej situácie ľudstva. Zabezpečenie kontaktu medzi týmito dvoma orientačnými bodmi nie je jednoduché, táto úloha je závažnou výzvou pre výchovu a vzdelávanie.“²⁷

Univerzitné vzdelávanie je najvyššou formou vzdelávania a má najvyššiu hodnotu. Britský časopis The Times vydal pravidelné hodnotenie univerzít z celého sveta za roky 2011 – 2012. Na čele rebríčka za rok 2012 sú tri americké univerzity – Kalifornský technologický inštitút, Harvardská univerzita a Stanfordská univerzita. Univerzita v Oxforde sa umiestnila na štvrtom mieste a Univerzia v Cambridge na šiestom mieste. V prvej stovke sa umiestnilo 31 vysokoškolských inštitúcií z Európy. Slovenské vysokoškolské inštitúcie sa neumiestnili ani v regionálnom rebríčku²⁸. „Európska únia uznáva, že úroveň vysokoškolského

²⁷ WULF, CH.: Vzdelávanie v Európe – transkultúrna výzva. Education in Europe – a Transcultural Challenge. In: *Journal of Pedagogy/Pedagogický časopis*. Versita Warsaw, Volume 2, No. 1/2011, s. 29.

²⁸ Dostupné na: <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/>. [25.04.2012]. Pozri aj www.euractiv.sk.

vzdelávania v Európe nepostačuje na vyškolenie dostatočného množstva ľudí so správnymi zručnosťami a znalosťami pre potreby trhu práce a hospodársky rast. Konkurenti Európy na celom svete, a najmä rýchlo rastúce ekonomiky, na rozdiel od krajín EÚ, prudko zvyšujú investície do vysokoškolského vzdelávania a výskumu. Tým sa reputácia európskych škôl ďalej zhoršuje²⁹.

2. Bolonský proces a doladovanie európskych vzdelávacích štruktúr

Bolonský proces je iniciatíva, ktorej cieľom bolo vybudovanie Európskeho vysokoškolského priestoru prostredníctvom harmonizácie akademických titulov a charakteru štúdia pre jednotlivé odbory. Súčasťou je záruka štandardov kvality v celej Európe. Tento proces začal stretnutím ministrov školstva na Sorbonne v Paríži v roku 1998. Na ďalších stretnutiach boli priority Bolonského procesu ďalej upravované³⁰. Nemenej významným je dokument *Kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie – európsky referenčný rámec o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie*. Ďalšími dôležitými dokumentmi sú strategické rámce a pracovné programy Vzdelávanie a odborná príprava ET 2010 a ET 2020.³¹ Úlohou strategického rámca ET 2020 je reagovať na zostávajúce výzvy a nesplnené stanovené ciele, v snahe vytvoriť znalostnú Európu a sprístupniť celoživotné učenie pre všetkých bez rozdielu. „Hlavným cieľom je podporovať členské štáty v ďalšom rozvoji ich systémov vzdelávania a odbornej prípravy. Tieto systémy by mali všetkým občanom lepšie umožňovať realizovať svoj potenciál a tiež zaistiť udržateľnú hospodársku prosperitu a zamestnateľnosť.“

Ďalším cieľom je aj väčšia zlučiteľnosť s kodaňským a bolonským procesom. Veľmi významnou iniciatívou v tomto smere a príspevkom k bolonskému je medzinárodný LLP projekt „*Tuning educational structures in Europe*“³², do ktorého sa zapojilo viac než 25 krajín a je koordinovaný Univerzitou v Groningene v Holandsku a Univerzitou Deusto v Bilbau v Španielsku. Tento projekt zmapoval vybrané vysokoškolské odbory v rôznych štátoch EU a navrhol komplexný systém kompetenčného vzdelávania.

Sektorálny projekt *Tuning Sectoral Framework for Social Sciences* sa zamerával na oblasť sociálnych vied: biznis, európske štúdie, edukačné vedy, pracovná terapia, sociálna práca, právo, psychológia a medzinárodné vzťahy.³³ Výskum v oblasti sociálnych vied prebiehal dva roky a v roku 2010 bola publikovaná záverečná správa týkajúca sa spoločného postupu pri rozvoji kompetencií v celej oblasti sociálnych vied a bola vypracovaná tabuľka požadovaných vedomostí, zručností a kompetencií pre úrovne 3 – 8, teda od strednej školy až po doktorandskú úroveň štúdia. Zároveň bola vypracovaná jednotná definícia sociálnych vied, ktorá vyjadruje, že „sociálne vedy majú silnú etickú dimenziu vzťahujúcu sa k sociálnej spravodlivosti, blahobytu, kohézii a občianstvu“³⁴. Dôraz sa kladie napríklad na schopnosť participácie pri riešení problémov, rozvoj multikulturalizmu, rešpekt k diverzite, schopnosť riešiť interpersonálne a interkultúrne konflikty, na chápanie hodnôt, kultúr, foriem správania

²⁹ Európske univerzity stále zaostávajú. In *EurActiv. Vzdelávanie*. Dostupné na: www.euractiv.sk [18.04.2012]. „Jednou z iniciatív je aj európske viacrozmerné hodnotenie univerzít, ktoré má zlepšiť informovanosť študentov o vhodnosti jednotlivých škôl a študijných programov. Takzvaný nástroj U-Multirank by tiež profiloval inštitúcie podľa kvality výučby, ako je zamestnateľnosť absolventov, kvalita výskumu, transfer znalostí a schopnosť podporiť regionálny rozvoj, či miera internacionalizácie školy. Po predstavení výsledkov štúdie uskutočniteľnosti v júni 2011 sa EK rozhodla v projekte pokračovať“. Pozri www.euractiv.sk, správa z 18.4.2012.

³⁰ Tzv. Bolonská deklaráciu o založení Európskeho vysokoškolského priestoru do roku 2010 bola podpísaná ministrami zodpovednými za vysoké školstvo na spoločnom stretnutí v roku 1999. Ďalšie stretnutia: Praha 2001, Berlín 2003, Bergen 2005, Londýn 2007, v Leuvene a Louvain-la-Neuve 2009, [Budapešť](http://www.bologna-bologna.org) a Viedeň v marci 2010. Pozri oficiálnu stránku http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/2010_conference/

³¹ Pozri http://ec.europa.eu/education/index_en.html.

³² Pozri GONZALES, J., WAGENAAR, R. (eds.): *Tuning Educational Structures in Europe. Universities' contribution to the Bologna Process. An introduction*. Bilbao 2008.

³³ Pozri *Tuning Educational Structures in Europe. Tuning Sectoral Framework for Social Sciences, Final Report 2008 – 2010*. Bilbao 2010.

³⁴ Tamže, s. 15.

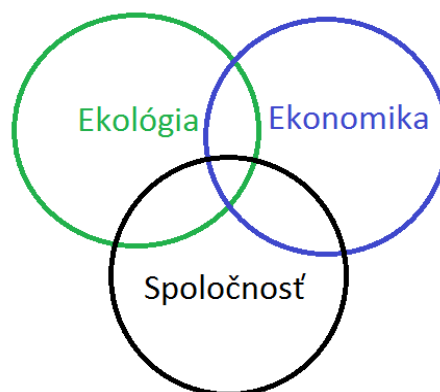
a sociálnych noriem³⁵. Projekt dolad'ovania vzdelávacích štruktúr začal prebiehať už na všetkých kontinentoch.

3. Sociálna práca a trvalo udržateľný rozvoj – nové výzvy pre sociálnych pracovníkov

Otázkou ostáva, ako zatriktívniť študijné odbory a pripraviť absolventov tak, aby našli na trhu práce skutočné uplatnenie. Príkladom kvalitného vzdelávania s vysokou pridanou hodnotou je dlhodobý projekt Flámskej vlády v Belgicku zameraný na prepojenie **sociálnej práce a trvalo udržateľného rozvoja**³⁶. Zhoršujúca sa sociálna situácia obyvateľstva v rôznych krajinách a to nie len v EU, dopad finančnej a sociálnej krízy na ekonomický a sociálny vývoj krajín, nezamestnanosť, chudoba a celkové zhoršovanie kvality života človeka vplyvom zhoršujúceho sa životného prostredia otvárajú pre sociálnych pracovníkov nové zameranie ich práce. Jedným z hlavných cieľov práce s klientom sa stáva „empowerment“ (splnomocnenie, zmocnenie, zdieľanie) – vzdelávanie klientov a práca s nimi na takej úrovni, aby klient pochopil, že on sám má vo svojich rukách moc zmeniť kvalitu svojho života.

Študenti neštudujú len tradičnú sociálnu prácu, ale čoraz väčšie uplatnenie si získavajú študijné programy zamerané na prepojenie sociálnej práce a zeleného biznisu, tranzitného manažmentu, sociálneho biznisu, sociálnych inovácií s podporou CSR (corporate social responsibility) – korporátnej sociálnej zodpovednosti podnikov a firiem a uplatnenie sociálnych pracovníkov v oblasti marketingu sociálnej práce, sociálnej edukačnej práci a predovšetkým v tzv. zelenom biznise zameranom na ochranu životného prostredia, redukciu ekologických stôp, využívanie sekundárnych zdrojov a výstavbu kvalitných sociálnych bytov³⁷. Tranzitné obdobie v ekonomickej a sociálnej oblasti znamená prechodné obdobie medzi neudržateľným spôsobom života tak jednotlivca, ako aj celej spoločnosti k udržateľnému spôsobu života. Dôraz sa kladie na ľudské práva a environmentálnu spravodlivosť.

Schéma 1: Súčasný rozmer udržateľného rozvoja ako prepojenie 3 dimenzií

³⁵ Tamže, s. 23 – 27.

³⁶ IP LLP Erasmus projekt „SoS! Social work and sustainability“, <http://sites.google.com/site/socialworkandsustainability/>

³⁷ Napríklad významný projekt Cradle to cradle.

3.1. Sociálna práca a nová ekologická paradigma (eko-sociálna práca)

Sociálna práca má významnú úlohu v hľadaní odpovedí z globálnej perspektívy pri riešení problematiky environmentálnej krízy a porušovaní ľudských práv v spoločnosti. Prioritou pre sociálnych pracovníkov je vidieť hlboké prepojenie medzi ekologickými, ekonomickými, politickými, sociálnymi a duchovnými aspektmi sveta a hľadanie spôsobov ako globálne problémy v celej spoločnosti aktívne prenášať do praxe sociálnej práce a skutočne riešiť. Podľa D. Taylora tvorí sociálny vývoj prerekvizitu pre sociálnu spravodlivosť³⁸. Chudoba, diskriminácia a nedostatok vzdelávania sú bariéry, ktoré prinášajú porušovanie slobody. „Nedostatočný sociálny vývoj“, hovorí S. Mapp, „vytvára situácie, v ktorých dochádza k porušovaniu ľudských práv.“³⁹ Zhoršujúce sa životné prostredie, drancovanie prírodných zdrojov prináša zhoršovanie sa kvality života ľudí. Chorobami dnešnej doby (v západných krajinách a USA podstate už od 80. rokov) je konzumná spoločnosť, honba za úspechom a bohatým životom, nespravodlivé prerozdelenie zdrojov v spoločnosti, stres, zdravotné problémy, pocit totálneho zlyhania, strach o budúcnosť, neudržateľnosť zamestnania, sociálna a ekonomická neistota, prehlbujúca sa chudoba. Toto všetko vedie sociálnych pracovníkov k zmene prístupu k obsahu sociálnej práce.

Fred H. Besthorn, zakladateľ novej organizácie sociálnych pracovníkov pod názvom Global Alliance for a Deep-Ecological Social Work (GADESW), vyzýva na duchovnú obnovu človeka a jeho vzťahu k prírode, na uvedenie si environmentálnych problémov a ekologickej krízy, ktorá zasahuje všetkých nás, a apeluje na politickú zaangažovanosť sociálnych pracovníkov v boji so sociálnou, ekonomickou a ekologickou a duchovnou krízou – krízou hodnôt. Hovorí, že „sociálni pracovníci musia tiež prísť k obratu, k sebareflexii a sebaskúmaniu. Environmentálna kríza, v ktorej sa nachádzame my a naši klienti, a transformácia ľudí a spoločností k udržateľnej, k planéte priateľskej orientácii nás musí inšpirovať, aby sme objavovali dokonalejšie alternatívy k prevládajúcej teórii a praxi sociálnej práce. Musíme byť ochotnejší rozmyšľať a konať inak a dôjsť spoločne k reorientácii nášho profesionálneho étosu“⁴⁰.

Je nesporné, že sociálna práca patrí medzi pomáhajúce profesie a je to pomerne rozsiahla a komplexná profesia. Rozdiely v teórii sociálnej práce však reflektujú dualizmus v ponímaní človeka v západnej kultúre, ktorý prináša fundamentálne rozdeľovanie, ako napríklad myseľ a telo, kultúra a príroda, ľudské a neľudské. Dôsledkom takéhoto chápania je konzumná spoločnosť, nadmerné vyčerpávanie prírodných zdrojov a viera, že technický pokrok, efektívny manažment a inovácie v technológii môžu vyriešiť všetky problémy.⁴¹ Avšak čoraz viac sme svedkami toho, že tento prístup je neudržateľný. J. Coates zdôrazňuje potrebu novej ekologickej paradigmy v sociálnej práci, pretože nadmerné vyčerpávanie prírodných zdrojov je výsledkom tých istých tlakov, ktoré vytvárajú sociálnu nespravodlivosť⁴². Jediným riešením je holistický prístup. Sociálna práca má potenciál rozšíriť potrebné holistické

³⁸ TAYLOR, D.: The rise of the environmental justice paradigm. In: *American Behavioral Scientist*, 43(4). Vyd. Thomson Reuters, 2000, Print ISSN: 0002-7642, Online ISSN: 1552-3381, s. 508-580.

³⁹ MAPP, S.: *Human rights and social justice in a global perspective: An introduction to international social work*. New York, NY: Oxford University Press, 2008, ISBN-13: 978-0195313451, s. 23.

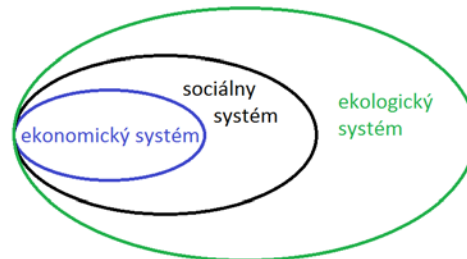
⁴⁰ Dostupné na: http://www.ecosocialwork.org/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=56 [18.04.2012]. Zameraním a úlohou The Global Alliance for a Deep-Ecological Social Work (GADESW) je vytvárať vzdelávaciu platformu a podporu pre tých sociálnych pracovníkov, ktorí sa angažujú v organizáciách podporujúcich záchranu planéty, bojujú proti environmentálnej degradácii života.

⁴¹ LOPES, V. L., LUIGGI, V. L.: Participatory sustainability: Building sustainability for complexity and change. In: OSBORNE, R., RANDALL E., KRIESE, P. (eds.): *Global community, global security*. Value Inquiry Series, Volume 198. New York, Rodopi 2008, s. 217-227.

⁴² COATES, J. Ecology and social work: Toward a new paradigm. In: COATES, J., GRAHAM, J.R., SWARTZENTRUBER, B., OUELLETTE, B. (eds.): *Spirituality and social work: Selected Canadian Reading*, Halifax, NS: Fernwood Publishing 2003, ISBN 978-1-55130-329-1, s. 213-228.

chápanie sociálnej, ekologickej a ekonomickej dimenzie o požadovaný sociálny prechod⁴³. Hovoríme aj o prepojení štyroch P: people, planet, profit, participation (ľudia, planéta, zisk a participácia).

Schéma 2: Holistický prístup – koncept tranzitného obdobia

Je potrebné zamerať sa na riešenie príčin, nie iba následkov vyplývajúcich z nahromadených sociálnych a ekonomických i ekologických problémov v spoločnosti, ktoré vo veľkej miere, či si to uvedomujeme alebo nie, ovplyvňujú kvalitu života každého jednotlivca. Ide o prepojenie kooperácie, spoločného sociálneho učenia a spoločnej kreativity.⁴⁴

3.2. Kompetencie sociálnych pracovníkov v oblasti trvalo udržateľného rozvoja

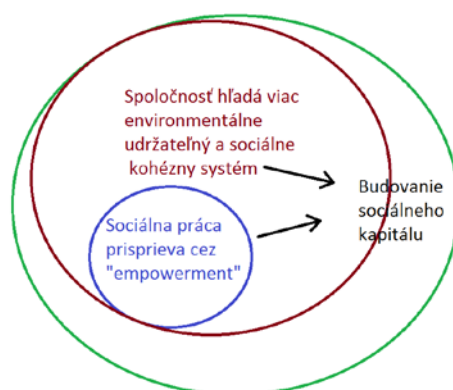
Je veľmi dôležité, aby sociálni pracovníci rozumeli „jazyku doby“ a boli schopní zapájať sa do konceptuálnych diskusií, pracovať v daných oblastiach, ako je environmentálna politika, ekológia, udržateľný rozvoj, sociálne inovácie, environmentálna spravodlivosť a sociálna spravodlivosť, environmentálne ľudské práva, eko-spravodlivosť, eko-efektivita, sociálny koučing a eko-sociálny prístup.

V tejto súvislosti môžeme hovoriť o kompetenciách pre udržateľný rozvoj. Sociálny pracovník si musí uvedomovať globálne výzvy, chápať socio-ekonomickú nerovnosť na globálnej úrovni a svoje skúsenosti premietat' do praxe v každodennom správaní a konaní. Preukazuje systémové myslenie a disponuje vodcovskými schopnosťami, zodpovednosťou, schopnosťou participácie, je aktívny, prispieva k ochrane životného prostredia, pomáha komunitám ovplyvneným ekonomicko-sociálnymi a klimatickými zmenami, je flexibilný, odolný, schopný identifikovať stratégie, postupy a hľadá riešenia na multidisciplinárnom základe spolu s ostatnými zainteresovanými skupinami, respektíve jednotlivcami. Ovláda holistickú stratégiu postupu.

⁴³ social transition

⁴⁴ tzv. learning by doing and doing by learning

Schéma 3: Sociálna práca a udržateľný rozvoj (Eko-sociálny prístup)

C. A. Hawkins píše: “V tejto globálnej ére študenti sociálnej práce musia byť vedení k tomu, aby boli schopní sa zapájať do diskusií o univerzálnych aspektoch ľudských práv a environmentálnej spravodlivosti. Musia si byť vedomí obrovských problémov spojených s nerovnosťou vo svete (trpia predovšetkým deti) a musia vedieť identifikovať udržateľné riešenia skutočnej environmentálnej krízy, ktorej dnes ľudstvo čelí. Koncept udržateľného rozvoja je známy mnohým pracovníkom zapojeným do programov sociálneho a komunitného rozvoja”.⁴⁵ Požiadavka na vedomosti, ktoré prepájajú sociálnu prácu, prax v sociálnej práci s univerzálnymi ľudskými právami, environmentálnou spravodlivosťou a udržateľným rozvojom, im pomôžu vnímať svet ako viac než len miesto, kde žijú ľudia... Sociálna práca ako pomáhajúca profesia tradične zameraná na prepájania systémov sa musí efektívne pripojiť k tomuto hnutiu, ak máme ostať relevantní v súčasnom globálnom svete 21 storočia. Naša profesionálna misia obhajujúca a konajúca smerom ku sociálnej a ekonomickej spravodlivosti musí expandovať, aby zahrnula environmentálnu spravodlivosť. Musíme prekonať akúkoľvek xenofóbiu a rozšíriť tento prínos na celý svet, pretože ekologická kríza nerešpektuje národné hranice a bohaté krajiny majú povinnosť pomáhať znevýhodneným všade, kde je to potrebné. Toto spočíva na vzdelávaní v sociálnej práci, aby pripravila študentov na túto výzvu a aby pracovníci v sociálnej práci si osvojili problematiku udržateľného rozvoja. Od toho závisí prežitie ďalších generácií.”⁴⁶

Vo vzájomnom prepojení sociálnej práce a udržateľného rozvoja sociálna práca posilňuje sociálnu dimenziu udržateľného rozvoja (podpora sociálne zameranej ekonomiky, zdieľanie, splnomocnenie⁴⁷, participácia). Spoločnosť hľadá environmentálne viac udržateľné a sociálne kohézne systémy a sociálna práca prispieva cez splnomocnenie. Pre prax je veľmi dôležité, že udržateľný rozvoj je nekončiaci proces učenia, v ktorom sa sociálni pracovníci stávajú partnermi pre ľudí. Teória a prax sociálneho učenia sú pre sociálnu prácu rozhodujúce.

Ide o:

- predmet sociálnej práce: všeobecné zlepšenie kvality života (blahobytu) ľudí⁴⁸;
- etické princípy: ľudská práca a sociálna spravodlivosť;
- dôraz na proces;
- v centre je participácia a zdieľanie, splnomocnenie (empowerment).

⁴⁵ LYONS, K., MANION, K., CARLSEN, M.: *International perspectives on social work: Global conditions and local practice*. New York, Palgrave McMillan 2006, s. 196.

⁴⁶ HAWKINS, C., A.: Sustainability, human rights, and environmental justice: Critical connections for contemporary social work. In: *Critical Social Work*, Volume 11 No. 3, 2010. Dostupné na: <http://www.uwindsor.ca/criticalsocialwork/2010-volume-11-no-3>.

⁴⁷ empowerment

⁴⁸ well-being of people

V júli v roku 2001 prijala Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce⁴⁹ a Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov⁵⁰ Globálne minimálne kvalifikačné štandardy pre vzdelávanie a tréning v sociálnej práci a medzinárodnú definíciu sociálnej práce⁵¹ ako pokračujúcu iniciatívu zo spojenej IASSW/IFSW konferencii v Montereale (Kanada) v júli 2000. Globálny štandard pre vzdelávanie a tréning v sociálnej práci ako profesii bol prijatý na generálnom zhromaždení IASSW a IFSW v Adelaide (Australia) v roku 2004.

Podľa medzinárodnej definície sociálnej práce⁵² „profesia sociálnej práce podporuje sociálnu zmenu, riešenie problémov v ľudských vzťahoch, a tiež zmocnenie a oslobodenie ľudí v záujme zvýšenia blaha. Sociálna práca zasahuje v oblastiach, kde dochádza k interakciám ľudí a ich prostredia a využíva k tomu teórie ľudského správania a sociálneho systému. Základom sociálnej práce sú princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti“. J. Peeters, profesor sociálnej filozofie a etiky na Univerzite v Luevene v Belgicku navrhol v jednej zo svojich prednášok⁵³ zaradiť princípy udržateľného rozvoja⁵⁴ do medzinárodnej definície sociálnej práce.

Na záver môžeme konštatovať, že sociálna práca stojí pred mnohými výzvami. Okrem tradičnej sociálnej práce vzniká aktuálne potreba rozšíriť rozmer sociálnej práce o problematiku udržateľného rozvoja a v tomto duchu rozvíjať aj kompetencie sociálneho pracovníka. Oblasť, v ktorej môžu a v zahraničí sociálni pracovníci aj aktívne pôsobia, je ochrana životného prostredia, komunitný udržateľný rozvoj a sociálne vzdelávanie zamerané na udržateľné zdroje. Prioritou je sociálna inklúzia, vzdelanie a rovnaké príležitosti pre všetkých. Vzájomné prepojenie ekonomiky, sociálnej politiky a environmentálnej politiky je zrejmé. Vystáva mnoho otázok, ktoré musia byť radikálne vyriešené v blízkej budúcnosti, pretože ovplyvňujú kvalitu života každej spoločnosti, každého človeka.

Literatúra:

- BELZ, H., SIEGRIST, M.: *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha 2001. ISBN 80-7178-479-6.
- COATES, J.: *Ecology and social work: Toward a new paradigm*. Halifax, NS: Fernwood Publishing 2003.
- DOMINELLI, L.: *Green social work. From environmental crises to Environmental Justice*. Polity Press, Cambridge, UK, 2012, ISBN-13: 978-0-7456-5400-3.
- HAWKINS, C., A.: Sustainability, human rights, and environmental justice: Critical connections for contemporary social work. In: *Critical Social Work, Volume 11 No. 3*, 2010. Dostupné na: <http://www.uwindsor.ca/criticalsocialwork/2010-volume-11-no-3>.
- LOPES, V. L., LUIGGI, V. L.: Participatory sustainability: Building sustainability for complexity and change. In: Osborne, R., Randall E., Kriese, P. (Eds.). *Global community, global security*. Value Inquiry Series, Volume 198. New York, Rodopi 2008, s. 217-227.
- LYONS, K., MANION, K., CARLSEN, M.: *International perspectives on social work: Global conditions and local practice*. New York, Palgrave McMillan 2006.
- MAPP, S.: *Human rights and social justice in a global perspective: An introduction to international social work*. New York, NY: Oxford University Press, 2008, ISBN-13: 978-0195313451.
- MATTHIES, A., L., NÄHRI, K., WARD, D. (eds.): *The Eco-social Approach in Social Work*, Jyväskylä: Sophi 2001.
- TAYLOR, D.: The rise of the environmental justice paradigm. In: *American Behavioral Scientist*, 43(4). Vyd. Thomson Reuters, 2000, Print ISSN: 0002-7642, Online ISSN: 1552-3381, s. 508-580.

⁴⁹ International Association of Schools of Social Work (IASSW)

⁵⁰ International Federation of Social Workers (IFSW)

⁵¹ Dostupné na: http://www.iassw-aiets.org/index.php?lang=english&&option=com_content&task=blogcategory&id=28&Itemid=49

⁵² <http://ifsw.org/policies/global-standards/>, Global Standards for Social Work Education and Training, júl 2001. Pozri aj Globálny štandard pre vzdelávanie a tréning v sociálnej práci ako profesii prijatý na generálnom zhromaždení IASSW a IFSW, Adelaide, Australia v roku 2004.

⁵³ Prednáška odznela na ENSACT Join European Conference, 26-29. apríl 2009, *Social action in Europe: different legacies & common challenges?* Dubrovnik, Croatia. ENSACT – European Network of Social Action – is a joint initiative of ICSW Europe, the European Association of Schools of Social work, FESET, the International Federation of Social Workers/European region, FICE and the International Association of Social Educators.) Pozri a IP LLP Erasmus projekt „Social work and sustainability“ KATHO, Katedra sociálnej práce v Kortrijku, 2011. <http://sites.google.com/site/socialworkandsustainability/>

⁵⁴ principles of sustainability

Tuning Educational Structures in Europe. Tuning Sectoral Framework for Social Sciences, Final Report 2008 – 2010. ISBN 978-84-9830-381-0.

VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M.: *Kompetence ve vzdělávání*. Praha 2008. ISBN 978-80-247-1770-8.

WULF, CH.: Vzdělávanie v Európe – transkultúrna výzva. Education in Europe – a Transcultural Challenge. In: *Journal of Pedagogy/Pedagogický časopis*. Versita Warsaw, Volume 2, No. 1/2011. ISSN 1338-2144 (online).

Oficiálne internetové stránky organizácií:

<http://europa.eu/>

<http://www.iassw-aiets.org/>

<http://ifsw.org/>

<http://www.ecosocialwork.org/>

<http://www.ond.vlaanderen.be/>

<http://www.timeshighereducation.co.uk/>

Kontakt:

Mgr. Viera Zozuláková, PhD.

Katedra kresťanskej pedagogiky a psychológie

Pravoslávna bohoslovecká fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Masarykova 15

080 01 Prešov

Slovensko

Tel: +421 51/7724729

E-mail: viera.zozulakova@unipo.sk, zozulakova.viera@gmail.com